

Zdeněk Zouhar & Vít Zouhar

Moje příhody:

Dear friend:

Dopisy Bohuslava Martinů Zdeňku Zouharovi
Bohuslav Martinů's letters to Zdeněk Zouhar

My friend:

Dear friend:

Zdeněk Zouhar & Vít Zouhar

Už přichl:

Dear friend:

Dopisy Bohuslava Martinů Zdeňku Zouharovi
Bohuslav Martinů's Letters to Zdeněk Zouhar

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PALACKÝ UNIVERSITY OLMOUC

OLMOUC 2021

K vydání doporučili:

Reviewed and recommended by:

prof. PhDr. Karel Steinmetz, CSc.

doc. PhDr. Lubomír Spurný, Ph.D.

Vydáno s laskavou podporou Nadace Bohuslava Martinů v Praze
a Grantové agentury České republiky (č. 408/05/2083).

Published with the kind support of the Bohuslav Martinů Foundation
in Prague and the Czech Science Foundation (no. 408/05/2083).

© Zdeněk Zouhar, Vít Zouhar, 2008

Translation © Hilda Hearne, John Hearne, 2008

1. elektronické vydání

First digital edition

1. tištěné vydání v roce 2008

First printed edition in 2008

ISBN 978-80-244-1951-0 (print)

ISBN 978-80-244-5852-6 (online: iPDF)

PŘEDMLUVA

FOREWORD

Značná část rozsáhlé korespondence skladatele Bohuslava Martinů (1890–1959) s přáteli, interprety a institucemi doposud nebyla zveřejněna. Je uložena v archivech Památníku Bohuslava Martinů v Poličce, Nadace Bohuslava Martinů v Praze, Českého muzea hudby v Praze, Moravského zemského muzea v Brně a dalších institucí a pouhý zlomek se nachází v soukromých sbírkách. Z tohoto objemu více jak dvou tisíc dopisů byly dodnes vydané jen čtyři soubory: korespondence s dirigentem Václavem Talichem (*KUNA 1970, KUNA 1995*), výběr dopisů do Poličky (*POPELKA 1996*), vzájemná korespondence s Českou akademií věd a umění (*MAÝROVÁ 2000*) a se spisovatelem Nikosem Kazantzakisem (*BŘEZINA-DOSTÁLOVÁ 2003*). Zatímco uvedené edice čerpají převážně z veřejných archivních fondů, dopisy Zdeňku Zouharovi jsou uloženy v soukromé sbírce adresáta.

Tato komentovaná edice poprvé přináší v úplném znění a bez korekcí všech dvacet šest dopisů a tři pohlednice tak, jak je Bohuslav Martinů zaslal Zdeňku Zouharovi v letech 1949–1959. Čtenářům nabízí kromě obsáhlých komentářů také faksimile celého souboru korespondence. Výňatky z prvních dopisů Zouhar poprvé citoval v roce 1957 ve sborníku *Bohuslav Martinů. Sborník vzpomí-*

A significant proportion of the extensive correspondence of the composer Bohuslav Martinů (1890–1959) with friends, musicians and institutions has yet to be published. It is located at the archives of the Bohuslav Martinů Memorial in Polička, the Bohuslav Martinů Foundation, Prague, the Czech Museum of Music in Prague, the Moravian Museum in Brno and other institutions. Only a mere fragment is to be found in private collections. Out of a total comprising more than two thousand letters, to date only four collections have been published: correspondence with the conductor Václav Talich (*KUNA 1970, KUNA 1995*), selected letters to Polička (*POPELKA 1996*), Martinů's correspondence with the Czech Academy of Sciences and Arts (*MAÝROVÁ 2000*), and the composer's correspondence with the writer Nikos Kazantzakis (*BŘEZINA-DOSTÁLOVÁ 2003*). Whilst these editions principally draw upon public archive materials, the letters to Zdeněk Zouhar are maintained in the addressee's private collection.

Published for the first time in the full wording without corrections, this annotated edition brings together all twenty-six letters and three postcards in the form Bohuslav Martinů sent them to Zdeněk Zouhar between 1949 and 1959. In addition to annotations, the edition also provides a facsimile of the entire set. Zouhar first quoted extracts from the letters in 1957, in the memorial compilation *Bohuslav Martinů. Volume of Reminiscences*

nek a studií. Listy z pozdějších let sice částečně zmiňoval ve svých dalších publikacích, avšak převážná většina zůstala veřejnosti až dodnes neznámá. Tak jako v některých jiných případech (Karel Šebánek, Marie Pražanová ad.), také tentokrát se korespondence dochovala pouze jednosměrně, až na jedinou výjimku, zdravici k šedesátým čtvrtým narozeninám Bohuslava Martinů. Dnes již není pravděpodobné, že by Zouharovy dopisy byly po více jak padesáti letech nalezeny, neboť Martinů se v posledních letech svého života často stěhoval a své písemnosti značně redukoval. Navíc jeho vztah k uchovávaní korespondence byl poněkud neformální, jak také dokládá jeho dopis do Poličky: „[...] jsou tam též dopisy od Bruno Waltera, od Lindberga at.d. Ale moc se s tím netrapte posílám jen aby to bylo jednou pohromadě, mně to zde dělá jenom krám.“¹

Dopisy Zdeňku Zouharovi tvoří pouhý zlomek korespondence, kterou Martinů vedl v padesátých letech v češtině. Poznámkový aparát naznačuje souvislosti s jeho listy sourozencům Marii a Františkovi Martinů do Poličky, přátelům Miloslavu Burešovi, Janu Kuncovi, Karlu Novákovi, Miloši Šafránkovi, Karlu Šebánkovi, Franku Rybkovi a Nikosi Kazantzakisovi, interpretům a zájemcům o jeho tvorbu Františku Smetanovi, Miroslavu Venhodovi, Jaroslavu Procházkovi a Vladimíru Telcovi. Důležitými referenčními body jsou také vzpomínky jeho ženy Charlotte Martinů (*Můj život s Bohuslavem Martinů*) a dopisy, které skladatel přijal. Komentáře také přibližují osobnosti

¹ Martinů má na mysli dirigenta a skladatele BRUNO WALTERA (1876–1962) a letce CHARLESE AUGUSTA LINDBERGA (1902–1974). V pilotově příjmení opomenul poslední písmeno „h“. (Dopis rodině do Poličky ze 4. března 1956, archiv PBM.)

and Studies. He mentioned the correspondence from the years after in his later publications, however, most of it has yet to be seen by the public. As in some other cases (Karel Šebánek, Marie Pražanová, etc.), the correspondence has been preserved only unilaterally. The one exception is the greeting on Bohuslav Martinů's sixty-fourth birthday. Today, after more than half a century, it is highly unlikely that Zouhar's letters will be discovered since in the final years of his life Martinů moved frequently, taking fewer and fewer of his papers with him each time. In addition, his approach to storage of correspondence was rather slapdash, as evidenced by his letter to Polička: "(...) *there are also letters there from Bruno Walter, from Lindberg, etc. But don't worry about it too much, I am only sending it so that it can be together, for once for me it only makes clutter.*"¹

The letters to Zdeněk Zouhar form but a fragment of the correspondence the composer exchanged in Czech in the 1950s. The annotations indicate connections with his letters to his siblings Marie and František Martinů in Polička, friends Miloslav Bureš, Jan Kunc, Karel Novák, Miloš Šafránek, Karel Šebánek, Frank Rybka and Nikos Kazantzakis, performers and those interested in his work František Smetana, Miroslav Venhoda, Jaroslav Procházka and Vladimír Telec. Other important reference points are the reminiscences of his wife Charlotte Martinů (*My Life with Bohuslav Martinů*) and the letters the composer received. The annotations also introduce the personalities linked with Bohuslav Martinů, correct some inaccuracies and elucidate insinuations typical of the atmosphere of the 1950s.

¹ Martinů means the conductor and composer BRUNO WALTER (1876–1962) and the aviator CHARLES AUGUSTUS LINDBERGH (1902–1974). He omits the final "h" in the pilot's surname. (Letter to his family in Polička dated 4 March 1956, Bohuslav Martinů Memorial archives.)

spjaté s Bohuslavem Martinů, korigují některé nepřesnosti a objasňují jinotaje typické pro atmosféru 50. let.

Listy Zdeňku Zouharovi byly odeslány mezi 11. říjnem 1949 a 21. únorem 1959. Zde jsou doplněny zprávou Charlotte Martinů o skladatelově úmrtí (parte z 1. září 1959) a její děkovnou odpovědí na kondolenci z 10. září 1959. Korespondence ozřejmuje genezi, interpretaci, provozování a recepci řady skladeb Bohuslava Martinů. Dokumentuje vznik cyklu *Petrklíč*, H. 348, a komorní kantáty *Otvírání studánek*, H. 345, podává informace o práci na kantátě *Hora tří světel*, H. 349, oratoriu *Epos o Gilgamešovi*, H. 351, na sborovém cyklu *Zbojnické písně I, II*, H. 361, a na opeře *Řecké pašije*, H. 372. Bohuslav Martinů v dopisech objasňuje své interpretační představy druhého cyklu *Zbojnické písně II*, H. 361, a opery *Čím lidé žijí*, H. 336 i komentuje provozování a recepci skladeb *Tři písně posvátné (Tři legendy)*, H. 339, *Tři zpěvy*, H. 338, a *Pět českých madrigalů*, H. 321, *3. sonáta pro violoncello a klavír*, H. 340, *Fantasie a toccata*, H. 281, kantát *Polní mše*, H. 279, a *Legenda z dýmu bramborové nati*, H. 360, orchestrálního díla *Symfonické fantazie (Symfonie č. 6)*, H. 343, a opery *Ženíba*, H. 341.

Současně tato korespondence doplňuje mozaiku skladatelových úvah o návratu z exilu do vlasti a je dokladem jejich neuskutečnitelnosti. Listy potvrzují velkou informovanost Bohuslava Martinů o situaci v Československu i skladatelovy obavy před důsledky přílišné propagace jeho osoby v době, kdy, jak sám uvádí, byl „zakázán“. To dokládají zřetelné stopy autocenzury, když situaci „doma“ komentuje pouze v náznacích a jinotajích

The letters to Zdeněk Zouhar were sent between 11 October 1949 and 21 February 1959. Here, they are complemented by Charlotte Martinů's announcement of the composer's death (dated 1 September 1959) and her reply in thanks for the condolences received, written on 10 September 1959. The correspondence sheds light on the genesis, interpretation, performing and reception of a number of Bohuslav Martinů's compositions. It documents the origins of the cycle *Primrose*, H. 348, and the cantata *The Opening of the Springs*, H. 345, provides information about the work on the cantata *Mount of Three Lights*, H. 349, on the oratorio *The Epic of Gilgamesh*, H. 351, on the chorus cycle *Brigand Songs I, II*, H. 361, and the opera *The Greek Passion*, H. 372. In his letters, Bohuslav Martinů explains his interpretational concepts of the chorus cycle *Brigand Songs II*, H. 361, and the opera *What Men Live By*, H. 336, and comments on the performing and reception of the compositions *Three Sacred Songs*, H. 339, *Three Part-Songs*, H. 338, and *Five Czech Madrigals*, H. 321, *Sonata No. 3 for violoncello and piano*, H. 340, *Fantasy and toccata*, H. 281, the cantatas *Field Mass*, H. 279, and *Legend from the Smoke of Potato Fires*, H. 360, *Fantaisies Symphoniques (Symphony No. 6)*, H. 343, and the opera *The Marriage*, H. 341.

At the same time, this correspondence supplements the mosaic of the composer's deliberations about returning from exile to his homeland, and documents its unfeasibility. The letters confirm Bohuslav Martinů's extensive knowledge of the situation in Czechoslovakia, as well as his apprehensions regarding the consequences of excessive promotion of his person at a time when, as he himself states, he was "banned". This is documented by distinct traces of self-censorship when he only comments on the situation "at home" in insinuations and allegories, and calls Czechoslovakia the Polička "spa" or "flower".

a Československo nazývá poličskými „lázněmi“ nebo „květinou“.

Marně bychom však zde hledali zmínky o existenčních komplikacích nebo o intimních vztazích skladatele, jak o nich psal svým důvěrným přátelům Franku Rybkovi nebo Miloši Šafránkovi. Zouhar byl interpret, propagátor a editor, který o tom všem nepotřeboval být informován.

Přestože první dopis adresovaný Zdeňku Zouharovi píše Martinů v roce 1949, jejich vzájemná korespondence se zintenzivnila v roce 1954. Tehdy se Zouhar stal dirigentem brněnského pěveckého sboru OPUS a skladatele požádal o nové skladby pro svůj sbor. Tato prosba přišla uprostřed léta 1954, kdy Martinů dokončil operu *Mirandolina*, H. 346, a kdy na cestách sbíral energii pro nové skladby. Žádost ho oslovila a takřka obratem Zouharovu přání vyhověl. To je patrné z dopisů z 29. července a 3. srpna 1954. Martinů napsal a vzápětí do Brna odeslal cyklus *Petrklíč*, H. 348. Další Zouharovy žádosti o nové skladby (7. a 27. října 1954 „*Vánoční mše*“, 30. ledna 1955 „*balada*“) však Martinů již nemohl akceptovat, neboť práce na oratoriu *Epos o Gilgamešovi*, H. 351, a na orchestrálních *Freskách Pierra della Francesca*, H. 352, ho zcela zaměstnávala. Takřka po roce se však k Zouharově prosbě nepřímo vrátil, když počátkem července 1955 pročítal básnickou sbírku *Píseň o Studánce Rubínce* poličského rodáka Miloslava Bureše. Rozhodl se použít ženský sbor a pro poličskou premiéru využít Zouharův brněnský sbor OPUS. Aniž by čekal na Burešovu reakci, Zouhara informoval o kantátě *Otvírání studánek* v dopisech ze 6. a 16. července 1955 a sdělil mu své plány.

However, the letters fail to shed light on Martinů's personal struggles or intimate relationships, which are described in those he wrote to his confidants Frank Rybka and Miloš Šafránek. Zouhar was a musician, promoter and editor who did not need to be informed of all this.

Although Martinů wrote the first letter addressed to Zdeněk Zouhar in 1949, their correspondence only really gained momentum in 1954. At that time Zouhar had become the conductor of the Brno-based OPUS chorus and asked Martinů for new compositions for his ensemble. He made this request in midsummer 1954, when Martinů had completed the opera *Mirandolina*, H. 346, and had gathered energy for composing new pieces on his journeys. The request inspired him and he granted Zouhar's wish right away. This is evident from the letters dated 29 July and 3 August 1954. Martinů wrote and immediately sent the cycle *Primrose*, H. 348, to Brno. However, Martinů did not accept Zouhar's other requests for new compositions (on 7 and 27 October 1954 a "Christmas Mass", on 30 January 1955 a "ballad") since he was totally absorbed in working on the oratorio *The Epic of Gilgamesh*, H. 351, and the orchestral work *The Frescoes of Piero della Francesca*, H. 352. Nevertheless, after almost a year, he indirectly returned to Zouhar's request. At the beginning of July 1955 he read the collection of poems *Píseň o studánce rubínce* [The Song of the Ruby Spring] by the Polička native Miloš Bureš. He decided to employ a female choir and use the Brno-based OPUS chorus for the Polička premiere of his new piece. Without waiting for Bureš's response, Martinů informed Zouhar of the cantata *The Opening of the Springs* in the letters dated 6 and 16 July 1955 and revealed his plans to him.

Yet even earlier, the preparation of the cantata *Mount of Three Lights*, H. 349, for the Dutch male-voice choir

Ještě dříve však Bohuslava Martinů přivedla příprava kantáty *Hora tří světél*, H. 349, pro holandský sbor Die Haghe Sanghers k hledání nových „*národních textů*“. Zouhara proto v září 1954 požádal, aby mu obstaral „*II. svazek Janáčkových Moravských písní*“. Ten mu jej obratem poslal a přidal k němu kompletní vydání Bartošovy a Janáčkovy sbírky *Národní písně moravské v nově nasbírané* z roku 1901. Martinů sice ze sbírky nakonec použil pro připravovanou kantátu pouze dva texty, avšak sbírka a také Janáčkova úvodní stať ho natolik zaujala, že ho podnítila k úvahám a rešerším o harmonizaci moravských lidových písní. Ty se objevují také v dalších dopisech Bohuslava Martinů do Československa.

V Zouharovi Martinů rozpoznal nejen interpreta, ale také propagátora, který měl stále „*spoustu plánů*“ (27. července 1956 do Poličky), a to ve městě, k němuž ho vázala řada přátelství a kontaktů z doby meziválečné (Vítězslava Kaprálová, Jan Kunc, Rudolf Firkušný ad.) a poválečné (Jan Novák, Břetislav Bakala ad.). Jeho prostřednictvím se proto informoval o situaci brněnských sborů a sděloval Sdružení moravských učitelů své představy o provádění *Zbojnických písní II*, H. 361.

Tento soubor dopisů pomyslně graduje poznámkami Bohuslava Martinů k jeho vlastním skladbám z mládí. Při korekturách seznamu skladeb pro připravovaný sborník *Bohuslav Martinů. Sborník vzpomínek a studií* (Brno, 1957) zdůrazňoval, aby se na ty „*malé věci*“ neplýtvalo místem, a jindy znovu připomenul: „*Dost mi vadí ta stránka těch malých a bezvýznamných skladeb, z nichž už možná z mnohých existuje jenom titul, tak to vám vzalo hodně místa.*“ Tato skepse vůči juvenilím se

Die Haghe Sanghers led Bohuslav Martinů to seek out new “*national texts*”. In September 1954 he therefore asked Zouhar to procure for him the “*second volume of Janáček’s Moravian Songs*”. Zouhar sent it to Martinů by return and added to it the complete edition of Bartoš and Janáček’s 1901 collection *Národní písně moravské v nově nasbírané* [Moravian Folksongs Newly Collected]. Even though Martinů ultimately only used two texts for his cantata under preparation, the collection and Janáček’s introductory essay intrigued him so much that they prompted deliberations and literature retrievals concerning harmonisation of Moravian folksongs. These also appeared in other letters Bohuslav Martinů sent to Czechoslovakia.

In Zouhar he recognised not only an interpreter, but also another promoter of his works who always had “*plenty of plans*” (the letter dated 27 July 1956, to Polička) in a city to which he was bound by a number of friendships and contacts from the interwar (Vítězslava Kaprálová, Jan Kunc, Rudolf Firkušný) and post-war (Jan Novák, Břetislav Bakala, etc.) years. Therefore, he let Zouhar inform him of the situation of Brno-based choruses and communicated through him his conceptions about performing *Brigand Songs II*, H. 361, to the Association of Moravian Teachers.

This group of letters also contains Bohuslav Martinů’s remarks regarding the compositions of his youth. When correcting the list of compositions for a volume under preparation, *Bohuslav Martinů. Volume of Reminiscences and Studies* (Brno, 1957), he emphasised that space should not be wasted on “*small things*” and at another juncture again pointed out: “*I don’t really like the page of small and insignificant compositions, in the case of many of them maybe just a title exists now, so takes up too much of your space.*” This disparaging of his juvenalia was later significantly extended in the letter dated

pak výjimečně rozšířila v dopise z 26. června 1957. Skladatel v něm reaguje na razantní nástup Nové hudby a konstatuje: „[...] můžete čekat produkci jež není tak zábavná [...]“ a jakoby rezignovaně dodal: „*Tak já se do toho všeho nehodím.*“

Tento soubor korespondence však končí ironickým a svěžím návratem. Náhoda tomu chtěla, aby poslední dopis Bohuslava Martinů Zdeňku Zouharovi byl jakýmsi *rencontre* s dopisem prvním. Podobně jako v říjnu 1949 také v únoru 1959 Martinů reaguje na Zouharovu novou skladbu. Tentokrát na dechový kvintet *151*. Martinů sám své hodnocení komentuje: „*Tak jsem vám to zkritizoval pořádně, tak se na mne nezlobte.*“ Skladba se pak stala jednou ze Zouharových nejhranějších. Dopisy uzavírají dvě sdělení skladatelovy manželky Charlotte z října roku 1959: parte oznamující smrt skladatele a odpověď na kondolenci.

Editoři děkují Věře Zouharové za pomoc při přepisu korespondence Bohuslava Martinů a za podněty k rukopisu, Christopheru Hogwoodovi, Jarmile Gabrielové (Univerzita Karlova v Praze), Rosemary Beecher Bryant, Paulu Christiansenovi (University of Southern Maine), Evě Kotíkové a Karle Zouharové za komentáře k edici.

Dále děkují Lucii Berné (Inst. BM), Lucii Jirglové (PBM), Zoje Seyčkové (Inst. BM), Evě Velické (Inst. BM) a Jiřímu Zahrádkovi (Moravské zemské muzeum) za upřesňující informace, Aleně Příbáňové (AVČR), Michalu Příbáňovi (AVČR) za podněty k transkripci.

Poděkování rovněž náleží Ivanu Štrausovi, prezidentu Nadace Bohuslava Martinů, Aleši Březinovi, řediteli Institutu Bohuslava Martinů, Davidu

26 June 1957. In this letter Martinů responded to the fierce advent of New Music, stating: “[...] *you can expect a production that is not so entertaining [...]*”, and, as if resigned, adding: “*So I do not fit in there*”.

However, this set of correspondence ends with an ironic and fresh return. As fate would have it, Bohuslav Martinů’s last letter to Zdeněk Zouhar was a kind of *rencontre* with the first letter. Just like in October 1949, in February 1959 Martinů responds to Zouhar’s new composition. This time to the wind quintet *151*. Martinů himself comments in his evaluation: “*I have criticised it pretty thoroughly; so do not be angry with me.*” The composition subsequently went on to become one of Zouhar’s most frequently performed works. The letters conclude in two notes from Martinů’s wife Charlotte from October 1959: the death notice informing the addressee of the composer’s death and her thanks for condolences received.

The editors would like to thank: Věra Zouharová for her assistance in transcribing Bohuslav Martinů’s letters and her manuscript suggestions; Christopher Hogwood, Jarmila Gabrielová (Charles University in Prague), Rosemary Beecher Bryant, Paul Christiansen (University of Southern Maine), Eva Kotíková and Karla Zouharová for manuscript comments and suggestions.

Furthermore, the editors extend their thanks to Lucie Berná (Bohuslav Martinů Institute), Lucie Jirglová (Bohuslav Martinů Memorial), Zoja Seyčková (Bohuslav Martinů Institute), Eva Velická (Bohuslav Martinů Institute) and Jiří Zahrádka (Moravian Museum) for specifying information; to Alena Přibáňová (Academy of Sciences of the Czech Republic) and Michal Přibáň (Academy of Sciences of the Czech Republic) for transcription suggestions.

Junkovi, řediteli Městského muzea v Poličce, Štěpánce Studeníkové, vedoucí hudebního oddělení Moravské zemské knihovny v Brně, Jamesu Rybkovi, Borisu I. Rybkovi, Jiřině Telcové a nakladatelství Bossey and Hawkes za přístup k pramenům a poskytnutí souhlasu s jejich publikováním.

Zdeněk Zouhar a Vít Zouhar
Brno–Olomouc, říjen 2006

Thanks are also due to Ivan Štraus, president of the Bohuslav Martinů Foundation, Prague; Aleš Březina, Director of the Bohuslav Martinů Institute, Prague; David Junek, Director of the Municipal Museum in Polička; Štěpánka Studeníková, head of the Music Department of the Moravian Library in Brno; James Rybka, Boris I. Rybka, Jiřina Telcová and Bossey and Hawkes publishing house for access to sources and kind permission to their publication.

Zdeněk Zouhar and Vít Zouhar
Brno–Olomouc, October 2006

Věnováno Věře, Karle a Charlotte

To Věra, Karla and Charlotte

O DŮLEŽITOSTI DOPISŮ

THE RELEVANCE OF THE LETTERS

Korespondence Bohuslava Martinů je svým rozsahem ohromná. V důsledku celoživotního pohybu pisatele po světě, nezbytného styku s množstvím zainteresovaných lidí – interpretů, přátel a institucí je rozptýlena po rodné zemi, v dalekém zahraničí i za mořem. Velkou část tohoto důležitého pramenného materiálu, celky i torza, se už podařilo shromáždit a zabezpečit v dokumentačních institucích, především v Památníku Bohuslava Martinů v Poličce, Institutu Bohuslava Martinů při Nadaci Bohuslava Martinů v Praze, v centrálních zařízeních – v Českém muzeu hudby v Praze, Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, Literárním archivu Památníku národního písemnictví, Archivu Národního muzea v Praze a jinde. Především první dvě specializované organizace usilují nalézt a získat do svých sbírek další zjištěné relikvie. Ty, jež momentálně nejsou majetkově dosažitelné, vedou v evidenci a podle možností z nich k badatelským účelům opatřují alespoň kopie. Jakkoliv už od let skladatelova života byly tezaurovány bezmála dva tisíce dopisů a kopií, jejich nashromážděný fundus dosud zdaleka není úplný a neexistuje zatím dostatečně celistvý přehled o početnosti a lokaci všech dalších souborů a jednotlivin.

Alespoň výběrově nahlédněme, co za bohatství se už podařilo shromáždit v půltuctu dokumentačních zařízení, co vesměs čeká na odborné zpracování a tiskové zpřístupnění. Většinou v originále, urči-

The sheer extent of Bohuslav Martinů's correspondence is enormous. As a result of the composer's life-long globetrotting and his contact with a wide range of people – interpreters, friends and institutions – it is dispersed throughout his native country, other parts of Europe and overseas. By now, the bulk of this significant source material, entireties and fragments, has been successfully collected and secured in documentation institutions, primarily at the Bohuslav Martinů Memorial in Polička, the Bohuslav Martinů Institute within the Bohuslav Martinů Foundation in Prague, in central facilities – the Czech Museum of Music in Prague, the Department of Music History of the Moravian Museum in Brno, the Literary Archives in the Museum of Czech Literature, the Archives of the National Museum in Prague and elsewhere. The first two specialised organisations in particular strive to find and acquire for their collections other relics. They make records of currently unavailable documents, and do their utmost to procure copies for research purposes. Although some two thousand letters and copies have been included in collections, the accumulated material is still far from being complete, and there is no sufficient integrated summary of the number and location of other sets and individual items.

Let us briefly consider the wealth of material that is presently collected in half a dozen documentary facilities, most of it awaiting specialist processing and publication. Mostly in the original, partially also in supplementary

tým dílem však také v náhradně získaných kopiích, nacházejí se tam listy například těmto důležitým adresátům: Karel Ančerl, Ernest Ansermet, Břetislav Bakala, Antonín Balatka, František Bartoš, nakladatelství Bärenreiter, nakladatelství Boosey and Hawkes, Pavel Bořkovec, Nadia Boulanger, Miloslav Bureš, Elisabeth Sprague Coolidge, Alfred Cortot, Gracian Černušák, Česká akademie věd, České noneto, Samuel Dushkin, Jindřich Honzl, Hans Erisman, nakladatelství Max Eschig, Pierre-Octave Ferroud, John Simon Guggenheim Memorial Foundation, Bedřich Janáček, Jaroslav Ježek, Frances Ježková, J. Jindra, Karel Boleslav Jirák, Vítězslava Kaprálová, Nikos Kazantzakis, Karel Kovařovic, Rafael Kubelík, Jan Kunc, Ludvík Kundera, Rudolf Kundera, Sergej Kusevickij, nakladatelství Leduc, Emil Leichner st., Jan Löwenbach (UmB), Charlotte Martinů, Karolina Martinů, Marie Martinů, Jan Masaryk, nakladatelství Melantrich, Národní divadlo v Praze, Vítězslav Nezval, Georges Neveux, František Popelka, Marie Pražanová, Albert Roussel, Frank Rybka, Paul Sacher, Alfred Schlee, nakladatelství Schott, František Smetana, Miloš Šafránek, Karel Šebánek, Karel Šolc, Ela Švabinská, Václav Talich, Jiří Tancibudek, nakladatelství Universal Edition, nakladatelství Mojmir Urbánek, Ivan Večtomov, Miroslav Venhoda, Jaroslav Vogel, Jan Zrzavý a mnoho dalších. Kateřina Maýrová provedla rozsáhlé rešerše korespondence Martinů s centrálními orgány (Česká akademie věd a umění, Kancelář presidenta republiky) a dalšími institucemi a u soukromých držitelů. Výsledkem tohoto bádání byla publikace *Korespondence Bohuslava Martinů s Českou akademií věd a umění* (2000).

Korespondenční písemnosti, nahrazující z nezbytnosti osobní ústní komunikaci, představující nenahra-

copies, they contain letters addressed for example to: Karel Ančerl, Ernest Ansermet, Břetislav Bakala, Antonín Balatka, František Bartoš, the Bärenreiter publishing house, the Boosey and Hawkes publishing house, Pavel Bořkovec, Nadia Boulanger, Miloslav Bureš, Elisabeth Sprague Coolidge, Alfred Cortot, Gracian Černušák, the Czech Academy of Sciences, Czech Nonet, Samuel Dushkin, Jindřich Honzl, Hans Erismann, the Max Eschig publishing house, Pierre-Octave Ferroud, the John Simon Guggenheim Memorial Foundation, Bedřich Janáček, Jaroslav Ježek, Frances Ježková, J. Jindra, Karel Boleslav Jirák, Vítězslava Kaprálová, Nikos Kazantzakis, Serge Koussevitzky, Karel Kovařovic, Rafael Kubelík, Jan Kunc, Ludvík Kundera, Rudolf Kundera, the Leduc publishing house, Emil Leichner Sr., Jan Löwenbach (UmB), Charlotte Martinů, Karolina Martinů, Marie Martinů, Jan Masaryk, the Melantrich publishing house, the National Theatre in Prague, Vítězslav Nezval, Georges Neveux, František Popelka, Marie Pražanová, Albert Roussel, Frank Rybka, Paul Sacher, Alfred Schlee, the Schott publishing house, František Smetana, Miloš Šafránek, Karel Šebánek, Karel Šolc, Ela Švabinská, Václav Talich, Jiří Tancibudek, the Universal Edition publishing house, the Mojmír Urbánek publishing house, Ivan Večtomov, Miroslav Venhoda, Jaroslav Vogel, Jan Zrzavý and many others. Kateřina Mařrová carried out extensive research into Martinů's correspondence with central bodies (Czech Academy of Sciences and Arts, Office of the President of the Republic) and other institutions, as well as private holders. The result of this research was the edition *Bohuslav Martinů's Correspondence with the Czech Academy of Sciences and Arts* (2000).

Correspondence papers, as a necessary substitute for personal verbal communication, are a unique source allowing one to come to know the composer's life and

ditelný pramen pro poznání skladatelova života a uměleckého díla. Ostatně už dřív vydatně posloužily při studiu a sepisování základních monografií (ŠAFRÁNEK 1961, HALBREICH 1968, HALBREICH 2007, MIHULE 1974, MIHULE 2002, ZOUHAR 1957, ZOUHAR 2001) a velkého množství dílčích prací řady autorů. Podstatná část nashromážděného materiálu je způsobila odkrýt životní a tvůrčí epizody, jimž dosud nebyla věnována dostačující nebo žádná pozornost. Agenda Martinů se ženami je zároveň vzrušujícím zrcadlem mužské bytosti Martinů, zpravidla sugestivním zrovna tak, jako jeho tajuplná fantazijní hudba. Tato vlastnost postačuje, aby dopisy byly čteny a vnímány i bez odborného zřetele jako nejvnitřnější projev mimořádně obrazotvorné osobnosti, jež si jimi – stejně jako autor za svého života sám sebou – dokáže čtenáře dokonale podmanit.

Se stabilizací uměleckého díla doma i na světových pódíích začal už vznikat trh s rukopisnou pozůstatostí nejen kompozic, ale i korespondence, který pro kompetentní domácí dokumentační instituce vytváří při získávání manuskriptů nové, náročnější podmínky. Státní organizace neoplývají kdykoliv použitelnými financemi na nákup sbírek, zejména valutovými. Minuly časy, kdy muzea běžně získávala rukopisy darem. Existence Nadace Bohuslava Martinů s jejími disponibilními prostředky nepochybně v tomto směru představuje mocnou oporu. Nadace vedle rukopisů skladeb a jediných materiálů zakupuje korespondenci z domácích i zahraničních zdrojů a významným způsobem tak rozmnožuje pramenný archivní fundus.

Po řadu let se přirozeně stává zřejmou potřeba, aby korespondenční odkaz byl přiměřeným způsobem publikován a dán tak k dispozici především odborné veřejnosti. Tím by se pochopitelně rozšířilo pole pro

work. Moreover, they have substantially served as the basis of study for and composition of basic monographs (*ŠAFRÁNEK 1961, HALBREICH 1968, HALBREICH 2007, MIHULE 2002, ZOUHAR 1957, ZOUHAR 2001*) and a host of partial works by a number of authors. An essential part of the collected material makes it possible to reveal life and creative episodes that to date have not been paid sufficient or any attention. At the same time, Martinů's interaction with women provides an interesting reflection of the man himself, as suggestive as his esoteric fantasy music. Such personal subject matter allows the letters to be read and analysed without technical specialism. They serve as the innermost manifestation of an extraordinarily imaginative personality, and can overpower readers, just as his works overpowered audiences during his lifetime.

The increasing prominence of the artist's work at home and worldwide has been followed by the origination of a market in manuscripts, not only compositions but also correspondence, which creates new, more demanding conditions for the respective documentation institutions in the Czech Republic when acquiring manuscripts. State organisations are never abounding with finance, especially foreign currency, for purchase of collections. Gone are the days when museums regularly received manuscripts as gifts. In this respect, a powerful means of support is undoubtedly represented by the existence of the Bohuslav Martinů Foundation and the funds at its disposal. In addition to manuscripts of compositions and singular materials, the foundation has purchased correspondence from both domestic and foreign sources, thereby significantly extending the source archive materials.

Over the years, the need to publish the correspondence in an appropriate manner, thus making it accessible to the professional public, has become increasingly

podrobnější a hlubší bádání. Jak naznačuje už dílčí výpis jmen ze sbírkových inventářů, nebylo by řešení edičního záměru snadné. I za dnešní situace, kdy je v dokumentačních institucích schraňováno hodně přes sto kolekcí dopisů nejrůznějším adresátům, nelze zatím pomýšlet na přípravu souborné edice typu oné dvořákovské. Zdaleka se neví o všech příjemcích a držitelích, zejména v zahraničí, a jak se ukazuje, leckdy jsou položky jednotlivých kolekcí rozptýleny mezi více majitelů.

Vzhledem k výpovědní hodnotě a zajímavosti korespondence Bohuslava Martinů a zpravidla v důsledku určité aktuálnosti látek došlo během desetiletí po skladatelově smrti k publikaci jistého počtu listů. Stalo se tak vesměs bez dalších, úhrnnějších edičních zřetelů či přímo záměrů, které by braly v potaz vydavatelskou problémovost celku korespondence s cíli vědeckými. Texty dopisů nebo jejich úryvků ponejvíce posloužily jako ilustrační citace v knižních monografiích a sborníkových studiích, v časopiseckých článcích, menší počet souborů byl publikován v komentovaných edicích v odborném tisku (*KUNA 1970, KUNA 1995, MAÝROVÁ 2000*). Význačné jednotliviny byly zveřejněny například v Poličce bibliofilskou péčí jako pamětní tisky (František Popelka). Obsáhlý výběr (121 kusů) z mohutného celoživotního souboru (633 dopisy) dopisů rodině a přátelům v Poličce vydal Iša Popelka v roce 1996 (*POPELKA 1996*). Dosavadní ediční iniciativy, jakkoli záslužné, jsou rozptýleny a leckdy obtížně dostupné. Rovněž vybízejí k úvahám, jak přikročit k soustředěnému, systematickému a organizovanému postupu.

Za situace, kdy základní historický a estetický nárys života a díla Martinů byl již podán, upomínají zejména některé z dopisů, jak potřebné by bylo

evident. This naturally results in extension of the scope for more detailed and thorough research. As already indicated by the partial listing of names from collection inventories, this presents considerable challenges. Even in today's situation, when documentation institutions house more than one hundred collections of letters to various addressees, for the present it is not possible to conceive the preparation of a Dvořák-type summary edition. The recipients and holders of many letters remain unknown, and, furthermore, it has been shown in many a case that items of individual collections are dispersed among several owners.

With regards to the communicative and interest value of Martinů's correspondence, and generally as a result of the topicality of the subject matter, a certain number of letters have been published in the decades since the composer's death. It has occurred generally without further, more complete editing aspects and/or intentions that take into consideration the nature of the correspondence as a whole in publication terms alongside scientific objectives. Texts of letters or their extracts mostly serve as illustrative quotations in bookish monographs and textbook studies, or in magazine articles, while a smaller number of collections were published in annotated editions in the specialist press (*KUNA 1970*, *KUNA 1995*, *MAÝROVÁ 2000*). Significant individual items were published, for example, in Polička, as memorial editions (František Popelka). An extensive selection (121 pieces) from the immense lifelong set (633 in total) of letters to family and friends in Polička was published by Iša Popelka in 1996 (*POPELKA 1996*). Publishing initiatives to date, however praiseworthy, are scattered and in many cases difficult to access. They also challenge considerations of how to proceed in a concentrated, systematic and organised procedure.

obrátit výzkumnou pozornost k enklávám života, událostem a osobnostem, jež měly v bytí skladatele větší než dosud zaznamenané místo a jež svou působností nebo účinkem vykonaly vliv na tvorbu a její uplatnění. Právě třeba stykům s osobnostmi domova nebylo věnováno příliš místa, ačkoliv mnohdy podnětností a v domestikaci tvorby klíčového skladatele 20. století hrály významnou roli. Značná část dopisů domácím adresátům odkrývá, jak vznikaly a rozšiřovaly se cesty, pramenky styků s domovem, jak se z jednotlivců v Čechách formovaly kohorty bojovníků za osobnost a návrat obojího. V tomto ohledu nejde ovšem toliko o doplněk životopisu, dotýkáme se pohnuté kapitoly dějin české hudební kultury. I po únoru 1948, kdy byl Martinů některými odmítán, či přímo vyvrhován z řad českých skladatelů, měl doma ještě řadu přátel, kteří pomáhali jeho hudbě. Byl tu dlouholetý věrný kamarád a podporovatel nakladatelský pracovník Karel Šebánek, upravovatel klavírních výtahů pianista Karel Šolc, řada interpretů čtyřicátníků, padesátníků (dirigenti Karel Ančerl, Jan Kühn, Josef Veselka, houslisté Emil Leichner st., Alexander Plocek, Ivan Večtomov ad.), přibývalo výkonných hudebníků mladšího pokolení (klavíristé Oldřich F. Korte, Josef Páleníček, violoncellista František Smetana, dirigent Václav Nosek, sbormistr Zdeněk Zouhar), kteří obdivovali a s láskou v rozporu s oficiálními tendencemi prosazovali mistrovo dílo. S odborným a uměleckým pochopením pracovali také někteří muzikologové (Miloš Šafránek, Jaroslav Mihule, Rudolf Pečman, Zdeněk Zouhar aj.).

Z generace mladých umělců, narozených vesměs ve 20. letech, byl brněnský skladatel, pedagog a sbormistr Zdeněk Zouhar (nar. 1927) jistě jedním z prvních, kdo se přes nepřízeň doby začal zajímat

Given that the basic historical and aesthetic outline of Martinů's life and work has already been provided, some of the letters remind us of how necessary it would be to turn research attention to areas of life, events and personalities that had greater import in the composer's existence than has been recorded to date; and which affected his creation and its application. Contacts with personalities at home, in particular, have not been sufficiently considered, even though, owing to their stimulative nature, many of them played a significant role of this key 20th century composer. A substantial part of the letters sent to domestic addressees shows how the routes, threads of contacts with home originated and extended, how individuals in Czechoslovakia formed cohorts of fighters for a prominent person and his return. Of course, in this respect, it is not so much a question of supplementing biographies: we only touch upon an agitated chapter of Czech music history. Even following February 1948, when Martinů was rejected by some, or directly banished from the ranks of Czech composers, he still had a number of friends at home who helped his music. Among them were Karel Šebánek, a publisher, long-time friend and supporter; Karel Šolc, a pianist who arranged vocal scores; a number of interpreters in their forties and fifties (including the conductors Karel Ančerl, Jan Kühn and Josef Veselka, the violinists Emil Leichner Sr., Alexander Plocek, Ivan Večtomov, etc.). There was also a growing number of performing musicians of the younger generation (the pianists Oldřich F. Korte and Josef Páleníček; the violoncellist František Smetana; the conductor Václav Nosek; the chorus-master Zdeněk Zouhar) who admired and, contrary to official tendencies, promoted the master's work. Several musicologists (Miloš Šafránek, Jaroslav Mihule, Rudolf Pečman, Zdeněk Zouhar, etc) worked with specialist and artistic understanding.

o hudbu a osobnost problematického krajana, prožívajícího tehdy vrcholná léta svého života. Zouhara a další budoucí zastupitele české hudební kultury ukázky jeho hudby, které se po letech válečné izolace dostaly z Ameriky do Prahy či do Brna, natolik fascinovaly, že se pídili ještě po jiných dílech, aby jich mohli využít ve své umělecké činnosti. Záhy na autora hledali přímé spojení a začali na něj v zájmu své působnosti vykonávat nátlak, aby pro ně komponoval. Mělo to své příznivé důsledky tvůrčí a také sociálně-hudební. Zouharův případ se v tomto podivuhodném procesu jeví jako čítankový, exemplární.

V roce 1949 se dvaadvacetiletý student pedagogické fakulty, začínající skladatel a už tehdy obdivovatel hudby Martinů obrátil na Martinů do Spojených států dopisem. Se žádostí o posouzení mu poslal své *Písničky o lásce* pro zpěv a klavír a vyznal se, že kompoziční řešení mu naznačily jeho *Písničky na jednu a Písničky na dvě stránky*. V roce 1954, když jako bývalý žák Viléma Steinmana z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity začal řídit ženský a smíšený sbor OPUS, obrátil se na Martinů znovu a požádal ho o nějaké vokální skladby, dvojzpěvy či snad sbory. Martinů vyhověl a zkomponoval pro Zouhara *Petrklíč*, cyklus pěti dvojzpěvů na lidové texty s klavírem a houslemi. Z domova ve věci vokální tvorby tlačili na krajana další žadatelé. Pro rodný chrám v Poličce Martinů zkomponoval kantátu *Hymnus k svatému Jakubu*, pro pražské a moravské učitele dvě řady *Zbojnických písní* a z tvůrčího podnětu krajana – básníka Miloslava Bureše čtyři známé kantáty *Zpěvů Vysočiny*. Jako první zrodilo se dojmavé *Otvírání studánek* (1955), patrně nejpopulárnější skladba 20. století v českých zemích, která svými intonacemi, objevným postojem k jedné elementární a stále zpochybňované hodno-

From the generation of young artists born mainly in the 1920s, the Brno composer, pedagogue and chorus-master Zdeněk Zouhar (born 1927) was certainly one of the first, despite the malice of the times, to become interested in the music and personality of his problematic compatriot, who was then at the height of his powers. Zouhar and other future representatives of Czech music culture were so fascinated by extracts of Martinů's music that after the years of wartime isolation had got to Prague or Brno from America that they foraged for other works they could make use of in their artistic activity. They did not hesitate to seek direct connection to Martinů and began (in the interest of their operation) exerting pressure, asking him to compose for them. This had favourable impacts – creative, social and musical. In this impressive process, Zouhar appears as a textbook, exemplary case.

In 1949, Zouhar, a twenty-two-year-old student at the Pedagogical Faculty of Masaryk University, a neophyte composer and already an admirer of Martinů's music, wrote a letter to Martinů in the United States. With a request for assessment, he sent to him his *Songs about Love* for voice and piano and confessed that the composition has been inspired by Martinů's *Songs on One Page* and *Songs on Two Pages*. In 1954, when (as a former pupil of Vilém Steinman from the Pedagogical Faculty of Masaryk University in Brno) Zouhar began conducting the OPUS female and mixed chorus, he turned to Martinů again and asked him for some vocal compositions, duets, and perhaps even choruses. Martinů met his request and composed for Zouhar *Primrose*, five duets based on folk poetry for piano and violin. At the same time, other requesters put pressure on their compatriot, asking for vocal works. For his native church in Polička, Martinů composed the cantata *Hymn to Saint James*, for Prague and Moravian teachers

tě života, a humanismu vůbec, odkrývala publiku cestu k obecnému pochopení a přijetí ostatní tvorby Martinů a v obecnosti k ujasnění skutečných, přirozených hodnot světa. K prvnímu provedení ji autor vlídně určil příteli Zouharovi do Poličky.

V žárlivé soutěži hudebníků o interpretační primát se jí chopil k prestižní „předpremiéře“ pražský Kühnův sbor se sólisty. Prostřednictvím dvou scén kantáty a pak dalších a dalších vzrušivě se rozevřel prostor poezii a hudbě, která nehlásala nenávisť jako okolní deformovaný svět. Látky a jejích přitažlivých idejí se bouřlivě chopilo veškeré umění (film, fotografie, malířství, sochařství, grafika, literatura, tanec). Kultura a společensky důsažná inspirace spontánně stvořily duchovní proud, který bez deklarací rozplétával komunistický režim.

Zouhar skladby Martinů se svým sborem ovšem provozoval. Jeho zájmy však šly ještě dál, také do oblasti vědy. Jako vedoucí hudebního oddělení Universitní knihovny v Brně (1953–1961) pečoval o zpracování a publikaci martinůvské bibliografie, napsal desítky článků. Roku 1957 připravil a redigoval sborník statí a vzpomínek na Bohuslava Martinů s vlastním příspěvkem *Tři rukopisné skladby Bohuslava Martinů* a začal pracovat na knize o jeho sborovém díle (vyšla v roce 2001). Na pracovišti organizoval koncerty komorní hudby a průkopnický do nich zařazoval soudobá díla, samozřejmě včetně Martinů. Jako redaktor umělecké hudby Čs. rozhlasu v Brně (od roku 1961) vykonal možné pro šíření jeho tvorby na rozhlasových vlnách. Valnou část života působil pedagogicky, nakonec na Janáčkově akademii múzických umění v Brně jako docent a posléze profesor skladby. Z vlastní tvorby patří orchestrální *Variace na téma Bohuslava Martinů* k nejčastěji provozovaným Zouharovým skladbám. Propagátorova

two series of *Brigand Songs* and, upon the creative instigation of poet Miloslav Bureš, from the same region as Martinů, he wrote four famous cantatas of *Vysočina Songs*. The first to emerge was the moving *The Opening of the Springs* (1955), perhaps the most popular 20th century composition in the Czech lands, whose elementary intonations yet question the values of life and humanism. These values are gradually revealed to the audience through the general comprehension of Martinů's works, and can lead to the clarification of the real, natural values of the world. The composer kindly assigned Zouhar to be the first to perform the cantata in Polička.

Amid jealous competition of musicians for interpretational primacy, Prague's Kühn's Chorus and soloists boldly decided to perform the work at a prestigious "preview". Two cantata scenes, followed by several others, emotionally opened up a space for poetry and music, which – unlike the deformed outside world – did not proclaim hate. The theme and its attractive ideas were boisterously seized upon by all the arts (film, photography, painting, sculpture, graphics, literature, and dance). Culture and socially attainable inspiration spontaneously created a spiritual trend that – without declarations – unravelled the communist regime.

It goes without saying that Zouhar and his chorus performed Martinů's compositions. However, his interests went further, extending into the field of science. As the head of the Music Department of the University Library in Brno (1953–1961) he attended to the drawing up and publication of a Martinů bibliography and wrote dozens of articles. In 1957 he prepared and edited a volume of reminiscences and studies, including his own contribution *Three Bohuslav Martinů Manuscript Compositions*, and began working on a book about Martinů's choral works (published in 2001). At his work-

organizační péče o odkaz Martinů vyvrcholila volbou profesora Zdeňka Zouhara za předsedu Společnosti Bohuslava Martinů (1991–2000), na jejímž založení se v roce 1977 podílel. Styk, který před více než půlstoletím navázal, se na obou stranách zhodnotil a přinesl mnohostranný prospěch.

Bezmála padesát let poté, co se rozhodnutím přírody uzavřela dlouholetá výměna dopisů mezi dvěma muži, světovým mistrem a moravským skladatelským tovaryšem, dává druhý z nich, dnes už renomovaný hudební skladatel, muzikolog a pedagog prof. Zdeněk Zouhar veřejnosti k dispozici svou vzácnou sbírku listů od svého velkého vzoru. Jde o početnou kolekci tří desítek zásilek z let 1949–59, kompletní co do počtu zásilek i ucelenou obsahem. Škoda, že není doplněna nedochovanými adresátovými dopisy.

Zouharův soubor umožňuje názorně sledovat, jak v tomto jednom případě vznikly a do šířky se plodně rozvinuly nové vztahy Martinů s odcizeným domovem. Zouhar byl svou činností nepochybně velkým propagátorem Martinů a inspirátorem jeho tvorby. Obětavě mu sháněl a půjčoval sbírky moravských a jiných lidových písní, jež Martinů mimořádně zajímaly a z nichž si vybíral k tvorbě; posílal mu z moravských folklorních zdrojů třeba i vyžádané poznatky k instrumentaci o technických a zvukových vlastnostech cimbálu. Přes něj do Československa putovaly četné nové partitury Martinů pro vlastní použití i pro jiné hudebníky, provázeny nejednou interpretačními pokyny. Zouhar radostně referoval o příznivých reakcích publika na premiéry i reprízy, mistr potěšeně odpovídal, ale prozíravě připojoval své výzvy k propagační opatrnosti. Na množství konkrétních příkladů rozevírá se jedinečný obraz, jak byl velký skladatel prostřednictvím této spojni-

place Zouhar organised chamber music concerts and included in them contemporary works (Martinů pieces among them, naturally). As a classical music editor at Czechoslovak Radio in Brno (from 1961), he did his utmost to broadcast Martinů's music. For a significant proportion of his life Zouhar worked as a pedagogue, ultimately as senior lecturer and composition professor at the Janáček Academy of Music and Performing Arts. As regards Zouhar's own work, the orchestral *Variations on a Theme of Bohuslav Martinů* is one of his most frequently performed compositions. The promoter's custodianship of the Martinů legacy culminated in Zdeněk Zouhar's appointment as Chairman of the Bohuslav Martinů Society (1991–2000), which he had co-founded in 1977. The relationship with Martinů he had established more than half a century before bore fruit on both sides and brought multilateral benefits.

Some fifty years after the decade-long exchange of letters between the two men – a world master and a neophyte Moravian composer – ended, the latter (today the renowned composer, musicologist and pedagogue Professor Zdeněk Zouhar) offers to the public his precious collection of letters from his great idol. It is a collection numbering 30 letters and postcards from 1949–1959, complete as regards the number of consignments and comprehensive when it comes to content. It is a pity that it has not been complemented by the letters Zouhar wrote but which were not preserved by their recipient.

Zouhar's collection illustrates how Martinů's relationship with his dispossessed homeland originated and prolifically developed. Zouhar was undoubtedly a great promoter of Martinů and inspirer of his works. He devotedly sought out and lent to Martinů collections of Moravian and other folksongs in which the composer showed an extraordinary interest, a selection of which

ce Brnem umělecky restituován a jak sám živě obnovoval svůj poškozený vztah k rodné zemi. Je tu zachyceno i něco z počátků slavné historie *Otvírání studánky*, oblíbené kantáty, jež svými neslýchanými důsledky v příštích letech originálně rozvinula popularitu a tradice Českomoravské vysočiny, založené už na přelomu 19. a 20. století spisovatelkou Terézou Novákovou a malířem Antonínem Slavíčkem.

Styky Bohuslava Martinů se Zdeňkem Zouharem náležejí jako silná kapitola do historie návratu poutníka domů. Dějepisec hudby v nich nachází v těžkém 20. století látku z nejkrásnějších, především pro její klad a lidskou vznešenost. Korespondence Martinů–Zouhar tak slouží k pochopení zvláštního procesu jako jedinečný žádoucí příspěvek.

Jan Kapusta

served for his creation. For example, Martinů even requested from Zouhar information on instrumentation, such as the technical and acoustic properties of the dulcimer, as outlined in Moravian folk sources. Channelled through him into Czechoslovakia were numerous new Martinů scores to be used by Zouhar himself and other musicians, often accompanied by the composer's performing instructions. Zouhar gladly informed Martinů of audiences' positive responses to premieres and reprises; the master replied with delight, but at the same time asked Zouhar to be more circumspect when promoting his work. A host of specific examples offers a unique picture of how the great composer was artistically restored in Brno by means of this devotee and how he himself vigorously rebuilt his damaged relationship to his native country. Also recorded in the letters is something from the beginnings of the famous history of *The Opening of the Springs*, a popular cantata which in the years that followed resulted in an original development of the popularity and traditions of the Bohemian-Moravian Highlands established back in the late 19th and early 20th centuries by the writer Teréza Nováková and the painter Antonín Slavíček.

The relationship between Bohuslav Martinů and Zdeněk Zouhar is a significant chapter in the history of a wanderer's homecoming. In the strife-ridden 20th century, a music historian finds in it a theme of the utmost beauty, primarily in its positivity and human grandeur. The Martinů–Zouhar correspondence thus serves for comprehending the special process and is a unique and welcome contribution.

Jan Kapusta

